Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ЕРА, 29 ДЕКАБРЬ, 1988 ШУ. ★ № 155 (7658). ★ Мах 3 кеп.

КПСС ЦК ПОЛИТБЮРО КОМИССЕ

ДЕН ПОВЕСТКА ТІАРА ДІАЯХАНЗА Я

Мохк агарах йохаяьча ерригача объекташка дохадаьр меттаоттадеш деча балхий леламо хьагойт: тІадилла дуккха гІулакхаш шоай ханнахьа дизза чакхдахац, цхьадола дешаш юха а дувца дезаш хул. Доши гІулакхи дизза цаІ хила дезарах дийцар СССР Министрий Совета Председателе заместителе, СССР Госстроя председателе Ю. П. Баталина дІахьош 24 декабре хиннача КПСС ЦК Политбюро комиссе балха заседане.

Масала, мохк агарах даьнна зе-зулам дІадаккхара хІанзарча этапа темпаштен графикан эггара лоархІамегІа, йолча проблемай шод бастанза ба хІанз а. Транспорт сеца латтар чІоаггІа Іаткъаш да цхьайолча объекташта.

ХІана карагІдалац оттадьча тайпара мухь тІера Іобаккха — дийнахь-бус ши эзар вагон йоассае? Керттера бахьан хьалха хиннар да — шорттига кийчду кхы тІа эша наькъаш, майдаш, тупикаш. Заседане белгалдаькхар, Ленинакански узел эсала мотт хилар. СССР МПС-на, Минтрансстроя тІадиллад магистрала отделене поездаш дукхагІа дІаухийтаргйолаш хІама делга, из дара хиланза яргйоаца техника, автоматика меттаоттаелга сихдар. Вагонаш сайца латта моттигаш йийцар. Масис яхача станце йоккха сортировочни пункт хьалъяра йолча таронех дола дош ханнахьа къоастаде декхар тІадиллад машиннаькъахоштен транспортни гІишлонхоштен.

Белгалдаькхар, ханна йола нах баха фусамаш, техника, продукташ, товараш дІакхачийтар санна дола лоархІаме балхаш делга транспорта массе тайпаша нийса, цхьа барт болаш тахан болх барах тийша хилар. Транспортни милицена, СССР-ен республикан МВД-на тІадиллад боахам меттаоттабеш дола балхаш деча зоне йолха эшелонаш лораелга.

Зе хиннача районашта мехко деш долча массе а оагІорахьарча новкъостало йиш хилийтар, балха заседане белгалдаькхха ма хиллара, массаза а яхар санна, биззача боараме цох пайда хьанйбаь йоаца, низ бола технически потенциал хьае. Кхыча объекташка чІоаггІа эшаш йола машинаши механизмаши цхьайолча участкашка сайца латташ хилар белгалдаькхар. Из дош духхьашха оттадеш дац балха заседанешка.

Материально - технически ресурсаш дІа-са нийсъеча даькъе комплексни, системни хьисапе де деза гІулакх. Из ца дой Спитакскии Ахурянскии районий цхьайолча юрташка халкъа тІахьожама республикански комитет хьежача гучаяьннараш санна йола диспропорцеш хила тарлургда. Укхаза гучаДаьннад практически пайда ца эцаш йола дукха ахканара палаткаш йолга, хІаьта боахам меттаоттабеча отрядашта хьалха а санна, эш йІайха фусамаш — юрташ, цІенош вагонаш, йІайха палаткаш. Тоъаш дац метташ, юврГаш, нах Іобувша галеш, пхьегІаш, цІагІа лелаю кхыйола хІамаш. Комиссе СССР Госснабан йоаггІаш йолча республикански органаш тІадиллад соцкультбыта объекташ дІаса пийсъяра нах бахача пункташта ханна вахара йола фусамаш а модулеш а мел эш хьажа.

Боахам меттаоттабеш балхаш деча зоне торговли а общественни кхача а дикагІа вІаштІехьбаккхара боккха теркам тІабахийтар. Укхаза белгалдаькхар дикагІча оагІорахьа дола хувцамаш эсала хулаш хилар. Масала, дуккхача юрташка ханнахьа яхьац маькх. Наха даа хІама телача пункташа долча санитарни хьала цІенхаштагІа тІахьожам лоаттабе беза.

Чам болаш а тайп-тайпара а кхача лоаттабара йоаккхо е еза, хІаьта балха моттигашкара Керда шу тІадоагІача дийнахьа дІагІоргбоацарашта дезача ден торговли вІаштІехьъяккха еза. ВЦСПС председателе С. А. Шалаева хоам бир. 10 декабре денз 99 эзар саг дІавахийта хиларах, царех 55 эзар саг курорташка, 2 эзар саг КПСС ЦК здравницашка, иззал нах ВЛКСМ санаторешка, салоІача цІеношка а вохийташ.

Комиссе членаша, Армене КП ЦК кулгалхоша профсоюзий Ерригсоюзни штабе баркал аьлар бераш, кхалнах, боккхий нах дІабохийталга дика вІаштІехьдаккхарах. Белгалдаькхар, бала кхьаьчаршта профсоюзаша деш дола материальни новкъостал дукхагІа хулаш хилар — хІанзле 200 эзар сомал дукхагІа ахча деннад цар.

Комиссе заседане дакъа лаьцар СССР Министрий Совета Председателе заместителе, СССР Госснаба председателе Л. А. Воронина, Армене Компарте ЦК хьалхарча секретаре С. Г. Арутюнянна.

(ТАСС).

Яхьа дневник

Лаьрхіар кхоачашду

Дукха ха яц Сунженски районе боахамий дояркашта юкъе яьржача социалистически яхьа цахаддаш хьалхале лелаеш духхьал XX, XIX партсъездий цІерагІча колхозий викалаш хинна. Кхыча боахамий дояркашта вІалла моттиг «таацар» таблица тІа.

ХІанз гІулакхаш овлангара хувцаденнад. Хьалхарча ворхІ моттигах ялх дІалоацараш «Победа» яхача колхоза викалаш ба. Укхазарча дояркаша дийнахьа хІара кхоабача Іаттагара 10 — 12 килограмм шура йоаккх.

Ноябрь чакхбала массехк ди дисадар колхоза ферма коллектив шийна хьалхашка латтача декхарех лоархІаяьча хана. ХІанзара хьокхамаш иштта да: планагІа йоагІар 1470 тонн йолаш, 1570 тонн совгІа шура ехкай цо паччахьалкхенга. Районе цхьаь цаІ боахам бац цу тайпара хьокхамаш долаш.

Ди тІехьа доккхагІа хул совхоза доахана Іул. ХІара бІаь Іатто хІанзле 86 Іасилг даьд. Из а тІеххьара боарам баш.

Дояркашта юкъе яьржача яхье хьалха ба Р. Яндиева, Л. Максимова, А Киселева, Г. Проненко, Б. Хаюрина, М. Халухаева.

Сево новкъостал ду цхьан ханз тІехьаюсаш хиннача шурий-товарни ферма коллективана къахьегама толамаш дакха? Эггара хьалха доакъара база тоаярах хьадаьнна беркат да из, Цу хьакъехьара дош дика къоастадаьд побединцаша.

Деша дай бац

Республикерча гІишлон организацешта юкъе даим хьалхалатарашца йолаш хьайоагІар цІенош хьалдара йола комбинат. Цхьабакъда, хІанз гІулакхаш бокъонца хувцаденнад. Ди тІехьа вогІа хулаш а доагІа уж.

Укх шера де дезараш 13557 эзар сома маьха балхаш дар. Хьалхарча квартале денз гучадаьлар ДСК гІишлонхой царех лоархІабергбоацалга. ХІара дийнахьа доккхагІа хулаш доагІар планови цифраштен бокъонца хьадаьчуннеи юкъера доазув. Цхьайтта бетта итогаша къаьгга хьахьекхар тІехьадисара боарам. ЦІенош хьалдара йолча комбината коллективо хьадаь балхаш 7346 эзар сома маьха мара дацар, е 54,2 процент. Шу дІадолалуча хана 62 эзар квадратни метр наха чуІе фусамаш дІаяла дош деннача ДСК болхлоша хІанзалца дІаеннар 43 эзар квадратни метр мара яц. Шоана гучча бесса, дукха гоозненцаш бисаб дегагІозале ца хулаш.

ДСК кулгалхошта дукха бахьанаш корадоагІа шоаш нийсдалийта кхоачамбоацараш бакъдар духьа. Къаьстта леткъ уж Аргунски КПД комбината кулгалхой адресагІа, шоашца даь договораш кхоачашдара сихлуш бац уж, яхаш.

Духха дика болхлой ба ДСК къахьегаш. Царех цхьабарий цІераш яьхача бакъахьа да аьнна хет. Дуккхача шерашка хьинаре къахьегаш хьабоагІа укхаза бригадираш Котиков, Цечоев, Асуханов, Успанов, Купченко, болхлой Татаев, Озниева, Токкаева, кхыбараш. Царм вІаштІехьдоал шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашде. Кхычаргара а хьадеха деза из.

СССР 50 шу дизара цІерагІча Грозненски химически завода коллективе дика йовзаш я № 1-101 йолча цехе смена начальникалла болх беш йола Миргородская Валентина Ивановна. Карара пятилетка йолаелча денз цхьа бутт дІабахийтабац цо кулгалдеча смена аппаратчикаша планаши шоай социалистически денхараши кхоачаш ца деш. Арахеца продукци во йолаш, технологически режим телхаяь, молагІчо а ший декхар талмастта кхоачашдаь моттиг нийсъялийтаяц Валентина Ивановнас кулгалдеча аппаратчикаша.

Нахаца дувца, уж шийна тІехьабаха ховш, цунца кхьбараш дагабовлара тІера болаш саг я В. Миргородская. Шоай цехе цхьаккха тайпара говзал яц цунна ца йовзаш, хІана аьлча шийтта шу хьалха ПТУ-1 йисте а яьккха, ше укхаза енача хана массехк шера болх бир цо аппаратчицалла, боккхагІ-болча новкъосташа гІо а деш. ХІаьта тахан ший йІаьхий опыт камаьрша дІайовзийт цо къонабаршта, хьинаре дакъа лоац общественни вахаре. Цудухьа Іалаьмате дукха еза из цун нешашта, чІоаггІа сий ду гонахьарча наха, хІана аьлча, лийга безам болийташ я цун аьсала оамалаш, нахацара Іимерзал.

Коммунист В. Миргородская даим а хьалхалаттарий мугІарашка хьайоагІаш хилар бахьан долаш, къахьегаме шийгара цо луча масала, цун хьиннара беза мах беш коллективо херкаяр из XX областной партийни конференце делегаталла.

СУРТА ТІА: В. Миргородская.

Х. СЕРОВА сурт.

ХЬОНА, АРМЕНЕ ХАЛКЪ МЕЛ ЭШАР ДЕРГДА

Грознерча «Автоспецоборудование» яхача опытно-экспериментальни завода къахьегамхоша докиха дакъа лоац эрмалой мехка йохаяьча районашта новкъостал дар духьа вай республике беш болча лоархІамеча балха юкъе.

10-ча декабре заводе хиннача субботнике мел даькхка алапи Армене гІон дІадахьийтад болхлоша. Цул совгІа, 5650 сом вІашагІ а теха № 700412 йолча счете дІаеннад цар. Заводо баькхача пайдах 20 эзар сом а цу счете дІачулургдолаш вІад яьй коллективо.

Армене яхьийта автоподъемникаш е, аьнна, лоархІаме заказ деннад заводчанашта СССР Госснаба. Из бехткхаме гІулакх вІаштІехьдаккхара тІатеІІа болх бу В. Росляков, В. Данилов, В. Штепа керте латтача слесарий-сборщикий бригадаша, кхыча болхлоша. Декабрь бутт бовлехьа даь даргдолаш да заказ.

Дуккха нах ба заводе йохаяьча районашка болх бе бахха безам болаш а шоаш болча нах чубита раьза болаш а.

— Армене хатар хиннача наха эшаш мел дар де кийча я тха коллектив, — аьлар, заводерча парткома секретара Голованов Александр Кирилловича. Из даьсса къамаьл доацалга гуш да, цар мел даьчунга хьежача.

М. АЛАДИНОВ.

ХЬЕХАРАГІА

— Дегашта бохам хинна тІанийцар тха берригача болхлоша Армене мохк агарах бола хоам, — аьлар Н. А. Анисимова цІерагІча Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоахача завода парткома секретара С. Манушенкова. — Хатар хиннача хьалхарча деношка предприяте къахьегама коллектива совета, парткома, профкома инициативагІа собрани йир. Цига лаьрхІар вежарашха долча армянски халкъа могаш дола гІонновкъостал де.

Завода еррригача коллективо цхьан дийнахьа болх баьдаькхха 10 эзар сом дІахьожадир № 700412 йолча Ереванерча жилбанка счетагІа. Цул совгІа новкъостала фонде йижар ноябрь бетта социалистически яхьа итогегІа предприятена хьожаяь преми — 800 сом.

Цхьабакъда, массарел боккхагІа лоархІам болаш да аьнна, хет хатар хиннарашта мугІарерча советски наха пшашкара ду гІо-новкъостал. Масала, болхлочо Л. Айрияна цу фонде дІаденнад бетта дола ший алапи. Цу тайпара масалаш кхы а да.

Духха ха йсаццаш заводе чакхдаькхар донора ди. Дукха нах гулбеннабар цига. ХьаІайна цІий а вІашагІтеха кхыйола хІамаш а Армене дІаяхьийтар.

Шоашта могаш дола новкъостал дир Горячеводски УБР-а коллективо а. Цо банковски счетагІа дІахьожадир 30 эзар сом ахча. Цул совгІа, хатар хиннача моттигашка нах дІа-хьа кхувлара эша ши автобус а къоастайир. Уж Армене дІакхьаьчай.

М. МУРАТОВ.

ТЕХНИКА—КИЙЧОН МУГІАРЕ

ХАЛОНАШ ЯЛЕ А...

Іан хьалхара бутт чакхбала дукха ха йисаеце а, Шалински района «Шалинский» совхозе хІанз а чакхдаьнадац кхашкара балхаш. Чуэцаш я свеклаш, бІаьстий дувча ялаташта кийчдеш да кхаш, кхехкаш да балхаш шурий-товарни фермашка, минеральнии органическии удобренеш товсаш лаьтташ хьаьндеш ба арендатораш. Цига массанахьа а керттера дукъ тІалаттар техника я.

Дале а, ханнахьа дІадоладаьд боахаме техника тоаелга. Тахан шоай керттера гІуланх лоархІ цох совхоза кулгалхоша, специалисташа, механизатораша.

— Ала йиш яц деррига а дакхха гІалат доацаш да аьнна, — йоах совхоза механически мастерске заведующе Рядченко Иван Ивановича. — Хьаэцаргьа вай ер факт. Юхьанца Іалаьмате мекъа а мела а хилар боахама инженерни служба. ХІара кварталагІа де дезар белгалдоакххаш план оттае а «йиццелар» из. Цудухьа, бІаргаш дІа а къайла, дІадоладир оаха гІулакх. ВІалла йоацаш яр цхьайола оатхалаш. Ираза, кастта цхьадола кхоачамбоацараш дІадаха аьттув баьлар.

Кхеталуш да Иван Ивановича яхар. ДІаІемав из шийна хьалхашка латта декхараш дика довза а довзаш болх бе. Бакъахьа оттаяьча плано наьха хьинар айдеш хиларах шек вац из. Шовткъа шу механизатора профессене дІаденнача сага цІаккха бІаргкІалара далац из дош.

— Сийлахь - боккха Даймехка тІом болча хана а цул тІехьарча шерашка а техникаца гІуланх доагІаш хиннав со, — йоах Иван Ивановича. — Боахаме цхьа трактор хилча а тамаш йора оаха. Гота говрашца, шерчашца йоаллайора. Нохара тІехьа лаьттараш дукхагІча даькъе боккхий нах, истий, кІаьнкаш бар. Цудухьа хургдар-кх техника къаьстта чІоагІа лораеш, «моза тІа ца хойташ» лелаеш хинналга. Хьажал хІанз мел йоккха парГІато я ахархочунга. Духхьал тха цхьан совхозе я 91 трактор, 16 комбайн, 37 автомашина, 8 силос хьохкен 6 хьажкІаш чуэцен комбайн, 6 свеклаш хьагулъю агрегат, 5 догІан хьисапе хий тоха машина, бІаьш эзараш сомий маьха тІехьатосса инвентарь. Из санна низ хилча моллагІйола халонаш эшалургья, моллагІйола котаЛонаш йоахалургья. ХІаьта а, ца аьлча далац, йоакхо йинц вай долаш долчун. Мишта кхетаде мегаргда пІелгах боаллабу гІоз миссел йола хьамча сальник, кулга тІаьрюкъе хувшал мара йоаца подшипник ца хилар бахьан долаш «Кировец» санна йола трактор пайда ца беш латт яхар. Эхь ма дий из. ХІанз ког дІа мел баькхача долаш да цу тайпара масалаш.

Инженерни служба меттахьара яларга хьежаш баГІанзар Иван Ивановичи мехмастерске болх беш бола цун новкъостийн. Ханнахьа, октябра хьалхарча деношка дІайолайир цар ремонт. Из бутт чакхбалале пхи трактор кийчон мугІаре дІаоттайир. Ноябрь бетта кхы а ворхІ іотІакхийтар царна. Иштта тоайир ши комбайн, дукха тІехьатосса инвентарь. Укх бетта ткъоалагІча дийнахьа тайп-тайпарча маркех йола ворхІ трактор тоаяь араяькхар мехмастерске чура.

— Уж миссел я хІанз оаха тоаеш латтараш а, — йоах Иван Ивановича, — Керда шу хьатІакхачале царцара гІуланх а дІадерзаде хьожаргда тхо. Болх кхы а сихагІа бе йиш яр, нагахьа санна «Побединское» оалача сельхозтехника кулгалхоша, болхлоша шоай декхар доаггІача тайпара кхоачашдоре. Сов кІезига да-кх царгахьара новкъостал. Хоза къамаьл, «бІубенна» дешаш — из да цар дер.

Шоай гІуланх дика кхетадеш, дуккхача шерашка хьинаре къахьегаш хьабоагІа нах кІезига бац мехмастерске. Царех цаІ — слесарь Хамзаев Ахьмад. Ший пхи пІелг санна дика Іомаяьй цо топливни аппаратура. Мальцагов Абубакар слесарь - инструментальщик ва. Цо тоаю передачай коробкаш, бензонасосаш, муфташ, меттаоттаю колодкаш. Цул совгІа, тоаяь яьннача техникана басар тохар а из ва.

Цхьан цехе чуваьлча вайзар сона Закаев Вахьид. Из арендатор ва.

— АрендагІа лелае хьанйцай аз ер цех, — аьлар цо. — Са керттера болх — аккумуляторашш. меттаоттаяр, кердаяраша зарядка яр, генераторашка, стартерашка, магнетошка фу хьал да хьажарн царна «дарба» дари. ХІанзарчоа болх во бац.

Дукха хул мехмастерске механизатораш а. Шоай техникана ремонт яь яллалца укхазара арабовлац уж. Шоашта могаш дола новкъостал а ду. Къаьстта дика ремонт йир шоай, «болата алачашта» Цикмаев ИбраьхІима, Исламов Хаважа, Расуев Хьамида, кхычар.

ТІеххьара ала лов мехмастерске долча хьалех. Укхаза массанахьа лостам ба, дика болх бу котельне, корехи наІарехи шелал чуахац. СалаІара кийчдаьча цІагІа телевизорга хьажа, керда газеташи журналаши деша йиш я. Цахаддаш болх беш я кран-балка, цудухьа еза оатхалаш кулгашца хьалъийе езаш хилац наьха. Кхехкаш ба болх еррригача цехашка а.

Еррига техника кердача шера 23 февраль хьатІакхачале тоаяь яккха дош деннад совхоза мехмастерске болхлоша. ХІаьта уж цу декхарех лоархІабергхилар цхьаккха шеко яц. Цунна дола къаьгга тешаш да цар таханара толамаш.

М. КАРТОЕВ.

АРМЯНСКИ ССР. 700 эзар совгІа саг вахаш вола территори дІалаьцай укхаза хиннача стихийни хатаро. Геттара доккха Іазап дахьаш хилар мохк агар городашта Ленинакана, Кировакана, Степанавана.

СУРТА ТІА: Спитаке латта медицински палаткаш.

Р. АТАЯНА сурт. (ТАСС).

СССР Министрий Совете

24 декабре хиннача СССР Министрий Совета аргІанара йоацача заседане дийцар мохк агарах даьйна зезулам дІадаккхара массе а оагІорахьара новкъостал дара тІехьатетта йиш йоаца гІулакхаш.

СССР правительствас белгалдаькхар Армянски ССР территоре тІа мохк агарах йохаяь городаш, города хьисапе йола поселкаш, районни центраш, юрташ, промышленноста, юрта боахама, транспорта предприятеш, царна кара йола социальни сфера объекташ меттаоттаяран хьалъяран чІоаггІа йоахко еш а бокхача бехткхаме деташ цу тІа ерзаяь предложенеш оттаеш а еррига министерстваш, ведомстваш, союзни республикай Министрий Советаш хилар.

Заседане къамаьлаш даьраша белгалдаькхар Ленинакане, Кировакане, Спитаке, Степанаване, Армене кхычча нах бахача пункташка мохк агарах доха мел даьр союзни республикашца вежарашха новкъостал дарен мохк агарах хиннар дІадаккхара хьалхарча этапе санна хьахула проблемаш ханнахьа кхоачашъярен кІийлен тІа мара меттаотталург ца хилар. Духхьал цо йиш хилийтар наьха вахара хьалаш Іалашдеш дола дукха вІаши дувзаденна дешаш кхоачашде, хІаьта республика социально-экономически потенциал меттаоттае доладала йиш а хулийт.

Шин шера йолча хана керда хьалде деза 4 миллион квадратни метр хула нах баха цІенош, социально-культурни бытовой, торговни лоархІам бола объекташ, 63 эзар дешархочоа йола юкъарча образоване школаш, 15 эзар моттиг йола деша даха ха йоацача берий учрежденеш, 4820 маьнги бола больницеш, сменагІа 8900 саг тІаэцаргвола амбулаторно-поликлинически учрежденеш шоашца а йолаш. Промышленни гІишлош хьалъяра боарамех аьлча, хьалхе а даьча лоархІамагІа 136 предприяте йохаяьй шера 1250 миллион сома маьха продукци арахеца низ бола производственни мощносташ. Боккха низ соедсташи тІаяхийта еза 150-нел дукхагІа юрташ, 35 эзар индивидуальни цІенош, 260 школеи деша даха ха йоацача берий учрежденеш, хІаьта иштта бІаьш йола производственнии юртбоахамен объекташ бІарчча е бІарчча йоацаш йохаяьча юртарча моттига.

СССР министерствашеи ведомствашеи, союзни республикай Министрий Советаша оттаяь предложенеш ювцаш СССР правительствас оттадаь керттера денхар да мохк аьгача зоне хьалдеш мел дар дика хьалдайта, сейсмостойкосто дІадехараш цІенхаштта кхоачаш а деш, эггара дикагІйолча технологегІа, армянски къаман архитектура исторически куцинолорити лора а еш.

Дийцача деррригача дешай хьакъехьа СССР Министрий Совето кийчдаьд хьадда дола соцамаш. Мохк агарах даьнна зе дІадаккхара дола гІулакхаш дарга дІадахийта лаьрхІад, хьалхе а даьча лоархІамегІа, 6 — 6,5 миллиард сом, цох 1989 шера— 2 — 2,5 миллиард сом. Уж затраташ лоархІаргья мохк агарах дохадаьчун инвентаризаци яьчул тІехьагІа.

СССР Министрий Совето СССР министерстваши ведомстваши, союзни республикай Министрий Советаш декхарийла йир цІаьхха Іалама хатар даларах хьахиннар дІадаккхаран мохк агарах еха Армянски ССР предприятеша социально-культурни сфера объекташ а меттаоттаяран деча балхашка хан-ханнахьа хьежа, цу хьакъехьа хьаотташ дола дешаш оперативни порядкагІа къоастаде а.

СССР Министрий Совета заседане дакъа лоацаш хилар КПСС ЦК Политбюро член Н. Н. Слюньков, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидат Ю. Д. Маслюков, заседани дІайихьар КПСС ЦК Политбюро члена, СССР Министрий Совета Председателе Н. И. Рыжкова.

ПЛАН—ХАНАЛ ХЬАЛХА

Геттара дика хьокхамаш гойташ хьабоагІа Сунженски района XIX партсъезда цІерагІча колхоза хьайбаш леладераш. Паччахьалкхенга шура йохкара шера план 16 декабрь хьатІакхоаччаш яь яькхар цар. Цу дийнахьа ехкар задани 3600 тонн йолаш 3637 тонн шура.

Уж толамаш дахийтараш ба эггара хьалха Толмачева Людмилас кулгалдеча цхьоалагІча фермера дояркаш М. Даутова, Н. Сугакова, А. Муцольгова, Р. Даненко, Е. Кочергина, Тогилов Умалата кулгалдеча шоллагІча фермера А. Белискиева, З. Полтаева, А. Беноева, кхыбараш.

М. Даутовас, масала, хІанзле хІара кхоабача Іаттагара 4210 килограмм шура яькхай. Районе эггара лакхагІа бола хьокхам ба из. Иий эзар килограмм гаргга яькхай социалистически яхье шоллагІа йолаш хьайоагІача Н. Сугаковас. Царел дукха тІехьа ца бусаш хьабоагІа лакхе цІераш яьха кхыбола дояркаш а.

КарагІдаьннаЧох кхоачам баь Іе дага а бац цу колхоза хьайбаш леладераш. ЛаьрхІад паччахьалкхенга шура йохкара карарча пятилетка диъ шера план тІадоагІача шера 1 июль хьатІаотташ яь якхха. Дагалаьцар кхоачашдара дика лард а еллай. Хьайбаш Іангара дахара, уж рационагІа кхабара май бутт юкъехкаччалца тоъаргдолаш да Іалашдаь доакъар. Дика тоаяь я фермай помещенеш.

Х. МАГОМЕТОВ.

ПАРТИЙНИ ВАХАР: ПЕРЕСТРОЙКА НАЬКЪАГІА

БАХЬАНАШ А ЦА ЛЕХАШ...

Цхьа шу хьалха хиннача шоай собране Сунженски района Кирова цІерагІча колхоза коммунисташа йийцар перестройкана кулгалдара парткомо беча балхах йола отчет. Цига цар белгалдаькхар, КПСС ЦК апрельски (1985 ш.) а цул тІехьагІа хиннача а Пленумий решенеша дІа ма дехкара шоай партийни комитето болх ца белга, паччахьалкхен заданеш кхоачашъяра коллектив оарцагІъяккха цунна вІаштІехьа ца даьннилга, боахама ерригача подразделенешка къахьегама керда формаши методаши юкъейоалаелга Іалаш ца даьлга, колхозхой шура, ялат, баьцадааранш дохкара планех лоархІа ца белга.

ГІулакхаш цу тайпара ледара лелара бахьанаш долчча бесса хьагучадаха, болх тоабара наькъаш лаха, ерригача партийни организаце а хІара коммуниста а авангардни лоархІами денали айдара динза даргдоацар де, аьнна, ваІад йир. ХІана аьлча, дош ншта оттаде бокъо йолаш бар коммунисташ: шоай декхараш цІена кхоачашду, гонахьарчарна масал а телаш къахьега коммунисташ колхозе кІезига бацар. Производстве хьалхалаттарий партийни йоакхо яр, цар опыт, балха методаш а приемаш а дуккхача наха дІайовзийтар геттара лоархІаме долга кхетадора коммунисташа.

Цу хана денз шу даьннад. Фуд цу юкъа де карагІдаьннар? Укх пятилетка кхоалагІа шу мишта чакхдоакхх кировцаша?

Колхоза председателя Ведзижев Батыра яхачох, дикагІча оагІорахьа цхьадола хувцамаш хиннад боахаме. Масала тІехкхоачашъяьй ялат, дулх, тха дохкара паччахьалкхен заданеш. Нагахьа санна укх тІехьарча шерашка эггара дукхагІа лой а 800—900 тонн шура мара дІатийннаеце, укх шера 1170 тонн дІалургхиларах шек бац укхаза Халахете а, шура йохкара план кхоачашъяра дІа ца луш юссаргъя шовзткъа тонн.

Колхоза кулгалхоша, парткомо, специалисташа дика кхетаду юртбоахама производство дІахо дегІайоалаелга, долче, Кхачан программа кхоачашъеча алсамо дакъа юкъехьолга арендни а дезала а подряда шерра, никъ хьаберларца дувзаденна хилар. ФуннагІа дувце а, йоахар цар, лаьттан тІа а фермашка а къахьегараш шоаех бизза дай лоархІаш ца хуле сихха дІахьалхашкахьа дохалургдац вай.

Къайла сайна кхухьаргда, арендни а дезала а подряд юкъенхухьилга низкъало лийннад Кирова цІерагІча колхозе. Из керда ГІулакх хьатІаэца раьза бараш атта нийслацар. Фуд дикагІа — механизаторалла болх барах хІара бетта нйду алапи да е бухсхоццача кхаьчача хургдар фуд а ца ховш лаьтта хьаэцар да ца ховш, шекбувлар нах.

Хетаргахьа, хІанзчул тІехьагІа уж шеконаш дІаяргья. ХІаьта цунна «бехке» ба вежарий Балкоевгіар Іалихани Назири. Дезала подрядагІа укх шера цар езткъе цхьайтта гектара тІа ялатийна лаьрхІа хьажкІаш хьалчхеньй. Укх тІехьарча шерашка колхозе цІаккха ца кхеньча тайпара а кхееш. Вешта аьлча, планал диазза дукхагІаІ ХІара бетта нйдаь аванс доацаш, ншта дика кхаьгарах укх цхьан сезонагІа Іалиханан Назиран деннад 18100 сом.

ХІаьта кхаь гектара тІа хохаш кхебаьча Томова Розас а тІехкхоачашъяьй шийна оттаяь задани. Кхаь-биъ бетта болх баьча цунна а, аванс доацаш, 1900 сом деннад.

— Дезалех а баьнна гаьнна дІа ца ихачо а ахча даккха йиш йолга хьахьекхар вежараша Балкоевгіари Томовасеи, — йоах колхоза парткома секретара Сборная Татьяна Алексеевнас. — Цудухьа хьатІадоагІача шера арендагІа болх бе безам бараш дукхагІа хиннаг. ХІаьта царех цхьабаршца хІанззе договораш оттадаьд колхоза правлене. Масала, Исаев Илеза тІачІоагІъяьй 433 гектар. Цу тІа цо кхебергба гурахьа був мукх, кІа, ялатийна лаьрхІа хьажкІаш. Вай лакхе вийца Балкоев Іалихана 100 гектара тІа гурахьа дув кІан 365 гектара тІа ялатийна хьажкІаши лелаергья. Кхыча арендаторашца а договораш оттаде кийчлуш да тхо.

Ма хулла дукхагІа нах кердача тайпара болх бара юкъеоза гІерташ колхоза правленеи партийни комитетон хьийга къа зехьа дайнадац. Нагахьа санна хьайбай боахаме арендни а дезала а подрядагІа къахьегаш укхаза цхьаккха саг хиннавеце, хьатІадоагІача шера дулха кхаба нахага дІалургъя 120 сиргІилг. Царех шовзткъе иттинтт лелаергья коммуниста Котнев Бакиреи Хаджиев Хьамзатеи, хІаьта 20 сиргІилг кхоабаргьт Бачалов Мухьмада. Ден-бус юкъера лаьрхІача ворх бІаь грамм дулх тІаккхетийта а дІачулуча хана хІаране дозал 400 килограммал кІезигагІа доацаш хилийта а дош деннад арендаторашa. Уж мел эшача доакъарца Іалашбелга колхозо шийна дІатІаийцад.

Иштта дукхагІа хургба дезала подрядагІа баьцадааранш кхедергдараш а. Масала, колхоза 700 центнер хохаш, дукха помидораш, кхьдола баьцадааранш дІалургда цар.

Колхоза партийни организаце учете латт 38 коммунист. Вешта аьлча, ерригача колхозхоех хІара иттлагІвар партиец ва. Хьайбай боахаме къахьегаш ба коммунисташ Рыбалко Мария Александровна, Нохч-ГІалгІай АССР Лаккехьарча Совета депутат Газдиева Заьлмаха Зейнап, скотник Албогачиев Ахьмад. Уж ба цхьоагІача МТФ-е. ХІаьта кхоалагІча ферме — цун заведующи Латыров Іаддалий Ахьмад, скотник Алдамов Сазбика Руслан, хьакхий ферма заведующи Джина Александра Сергеевна.

Ала деза, царех хІаране шийна тІадилла декхар дизза кхоачашде, гонахьарбараш шоашта тІехьабаха, производственни дисциплина чІоагІъе гІерташ къахьегалга. Хьаэцаргья вай, масала, парте член Рыбалко Мария Александровна. Цо доркала болх бу ткъаь шийталагІа шу да. Укх шера план 2400 килограмм йолаш, хІара Іаттагара кхо эзар килограммал совгІа шура йоакхаргья цо. Колхозе меттел, ерригача районе а толашагІболча доркех лоархІаш я Мария Александровна.

— Цун эггара дикагІйола оамал я, — йоах парткома секретара, — уллув боахкачарна цаховр дІахьеха, эшачоа гІо де из кийча хилар. ХІаьта доагІар хьадех ший новкъосташкара дийха ца Іеш, колхоза кулгалхошкара, специалисташкара.

— ДІайха дешаш ца аьлча Іелац со, — дІахо дувц Татьяна Алексеевнас, — дукхача шерашка доярка хиннача а хІанз феома учетчик йолча а Газдиева Зейнапах. Балхах дог лазаш, дешара тІанхувш я из. Зейнапа яьккхай юртбоахама техникум, хІанз институте деша яха кийчлуш а я.

Лакхе вай ма аллара, керттера специалисташ ца лаьрхІача, ялх-ворхІ коммунист мара вац колхоза хьайбай боахаме болх беш. ХІаьта тахан гІулакхаш эггара низкъала латта а, долче, партийни комитето эггара дукхагІа теркам тІаахийта беза а моттиг я из. Масала, укх тІехьарча массехк шера паччахьалкхенга шура йохкара заданеш кхоачаш ца еш хьабоагІа кировцаш. Планал дуккха а дукхагІа да шурий центнерага дІадодар.

МалагІаш да цун бахьанаш? Уж кІезига дац. ХІара шера яхар санна вІаштІехьдалац эшшача боараме а бебе а доакъараш Іалашде: йол хилча силос хилац, ча хилча йол хилац. Цхьа шу йокъал этте доагІа, вож — сов дукха догІаш делхаш. Сентябрь бетта хиннача отчетно-хоржамий партийни собране ший доклада тІа парткома секретара ма аллара: «Ер шу геттара хала хилар, каст-каста дийлхача догІаша, хьийккача михаша ка бола ялат хьувкъаде вІаштІехьа далийтачзар. ХІара гектара тІара план 23 центнер йолча, чуденар 13,3 центнер мара хиланзар». Цунна тІехьа докладчико мукІарал ду: «Вай тІах аьнна хиннадаларе, тахан-кхоана яхаш ха дІаяхийта ецаре, гІулакхаш ншта ийрча хургдацар. СезонагІа 272 гектар чуэца езаш яр вай колхозера хІара комбайн, хІаьта нормагІа йоагІар цул бІаь гектар кІезигагІа я. Долче, ялат чуэца техника эцанза яргьяц колхоз».

Укхаза хаттар: хургдар хинна даьлча, доврдгар дайна даьлча мара дага хІана доханзар, масала, ялат чуэца комбайнаш кхоачам боллаш йоацилга? Шеко яц, догІаш дийлхадале а мух хьийкхабале а (цига цхьаннахьа хинна мича Іийнад из) ялат дикка дукхагІа чудена хургдар, сентябрь беттага а ца хьежаш, цу деша йоаггІача хана йоакхо яьларе.

Цхьаькха а да белгалдаккха дезаш. Хьайбай боахамерчул а кІезига коммунисташ ба ялат кхедерашта, механизаторашта юкъе. Цхьа тракторист, комбайнер вац парте член волаш! Цудухьа партийни влияни йоацаш бус кхашка къахьегараш. Лакхе вай ма аллара, 38 коммунист ва колхоза партийни организаце учете латташ, хІаьта царех 12 саг пенсионер ва. Вешта аьлча, керттера специалисташ а контора болхлой а дІалаьрхІача тахан колхозе тІагІертта къахьегаш ткъаь ялх коммунист мара вац. Цудухьа дуккха лоархІаме моттигаш юс коммунистий влияни йоацаш. ХІаьта комсомолец а ворхІ мара вац бІарчача колхозе.

— Фуд цун бахьан, хІана нийсденнад цу тайпара гІулакх?, — аьнна, хьаттача, парткома секретара аьлар:

— Шеко яц, боахама гІулакхаш дуккха дикагІа леларгдар, нагахьа санна хІара ферме, бригаде, участке, коммунисташ дукхагІа хулга Іалашде вІаштІехьдаьлча. Кхо бутт мара бац со парткома секретарь йола. Цудухьа цу даькъе хайра хІама де кхийнадац.

М. МУСИЕВ.

«Чечингрикотажбыт» яхача производственни объединена чуйоагІаш я «Элегант» яха ателье. Шоай гІулакх дика довзаш, доккхий хьокхамаш гойташ хьокхаш дукха нах ба цу коллективе. Масала, вязальщица Хаканина Валентина. Из лакхарча класса мастер я. Ший дийнахьара нормаш 150—180 процент кхоачашъюо. Дукха тІехьабисац шоай нешийна вязальщицаш Ижнева Іайшет, Исраилова Кока, Цадаева Дина, Ирезова ПаьтІамат, догамаш деш йола Яхьяева Яха, кхыбараш.

«Элегант» дукха нах латта моттиг я. Заказчикаш раьза ба цун коллективо беча балха. ХІаьта заказаш дукха хиларга хьежжа аттагІа хул паччахьалкхен планаш тІаийца социалистически декхараш кхоачашде.

СУРТАШ ТІА: Б. Ханакина, А. Ижнева, Я. Яхьяева, К. Исраилова, Д. Цадаева, П. Ирезова.

И. ПЛИЕВА сурташ.

ДУКХА БЕРАШ ДОЛЧА НОАНОШТА «МАТЬ-ГЕРОИНЯ» ЯХА ЦІИ ЯЛАРАХ ДОЛА

СССР Лакхехьарча Совета Президиума

УКАЗ

«Мать-героиня» яха орден а луш «Мать-героиня» яха цІи лойла итт а кхы дукхагІа а бер даь, уж хьалкхедаьча ноаношта:

Нохч-ГІалгІай АССР гІолла Албогачиева Идриса Банатена — цІен - нанна. Наьсарен район.

Бутаева Захрена — Орджоникидзе цІерагІча колхоза колхозхочоа, Ножай-Юрта район.

Гагиева Жабраила Фасимана — цІен-нанна, МагІалбика район.

Даудова Аймана — «Лермонтовский» совхоза болхлочоа. Ачхой-Мартана район.

Дутаева Хьалимат Насруддиновнана — цІен-нанна, город Гудермес.

Жантемирова ИсмаІалий Айзана — болхлочоа, город Гудермес.

Оздоева Тухана Хьанифана — цІен-нанна, МагІалбика район.

Осканова Хьамзата ПаьтІамата — цІен-нанна, Наьсарен район.

Татаева Хьалимата — гІулакхерча сага, Грозненски район.

Хатуева Розайна—«Ореховский» совхоза болхлочоа, Ачхой - Мартана район.

Цечоева Ахьмада Зарима—цІен-нанна, МагІалбика район.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель М. ГОРБАЧЕВ.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь Т. МЕНТЕШАШВИЛИ.

Москва. Кремль.
1988 шера 20 декабрь.

ЮРТА СИЙ—ЮРТХОЧУН СИЙ

Укх тІехьарча хана, атта саг діадийца варгвоацаш доккхий хувцамаш хиннад Экажкъонгий - Юрта. ДІа-хьа мел хьежача гуш да керда хьалдаь доккхий кирпишкий цІеношь. Цхьа ціа хургдац хІанз гонахьа, къаьнарча Іаьдалагіа, саьргий карт йолаш. Хоза хьалъяь кирпишкий карташ я хІара ковна гонахьа. Нагахьа фусам хургьяц юрта шоай доалахьа легковой автомобиль йоацаш а. Гази, хийн юрта чакхдаьнна-м дукха ха а я. Лоацца аьлча, тоалуш, хозлуш латт юртахой вахар. Из деррига а, вайна ховш махиллара, цахаддаш парте а правительствас а юрташта еш йола йоакхо я. Цох дика кхеташ, дег тІара доккхал деши ба Экажкъонгий-Юртара нах.

Из деррига а дика да. Цхьабакъда, кхоачамбоацараш а дац юрта кІезига-м. «ДІаоалаш кхаьха дале а, бакъдар нийсагІа да», оалаш мадий. Цудухьа, юха а белгалдоакх аз из дош: дукха я юрта хІанз а къоастайнза проблемаш. Укх статья тІа са дувца безам ба царех дукхагІа лоархІам болчарех лаьца.

Ховш махиллара, Наьсарен районе меттел, ерригача республике а йоккхагІйолча юртех цаІ я Экажкъонгий-Юрт. Таханарча дийнахьа цхьайтта эзар совгІа саг вах укх юрта. Вешта аьлча, цхьа эзари бархІ бІаьи таргга фусам я из.

Шин даькъагІа екъаенна улл Экажкъонгий-Юрт. Из екъаяьй юрта юкъе Іододача Шолжо. Цудухьа оал юрІахоша «Шолжал дехьен», «Шолжал сехьен».

Эггара хьалха са белгалдаккха безам бар фуд аьлча, тахан цу Шолжал дехьа болх беш массехк тика я, цаІ іоххьанцареи, шиъ юкъерен кхоъ школа а, цул совгІа, швейни объединене филиал, ншта цхьаца кхыйола соцкультбыта объекташ а.

ТІаккха, Шолжал сехьа фуд? Цхьаккха а дац. Духхьала іоххьанцара цхьа школа еше, кхы хІама яц цигахьа. Вай хана, иззал адам дахача метте, е эІамига а, е йоккха а, цхьа тика йоацаш хул аьнна, хезадий шоана, хьамсара газет дешархой! Цхьа ціилоторгий пачка эца езаш хуле, Шолжал дехьа ваха веза. ХІаьта, мел ваха веза оаш яхий, ши километр гаргга-м ба цига гІаш бе беза никъ. Кхы дІахо дувца эш аьнна, хетий шоана цу хьакъехьа?

Тхьовра, аз лакхе хьоахаяь іоххьанцара школа я Шолжал сехьагІа. Кхо класс чакхъяьккхачул тІехьагІа, йнлагІча классе Шолжал дехьа аха деза цу берий деша. ХІаьта, цар бе беза никъ, аз лакхе белгал мабаьккхабий.

Шийлача дийнахьа дукхазза тІакхаьчав со автобус сецача остановке «гарре» эга а деш автобусага хьежаш латтача бераштa. Назранера хьауха маршрутни автобусаш сецийй ала оаш цу остановке! Наггахьа, саг тІера Іоваккха аьнна, сецачо а дІабига тугий ала оаш уж кагий дешархой! «Чехка довлалаш тІера Іо, со тІера Іо а ца воалийташ». Уж дешаш хул шоферашкара каст-каста берашта хьахозаш. Уж мискаш шел а бале, кхы де хІама а доацаш, шортта новкъа Іоболалу. Фу дерг-да цар, кхы уж саго теркал беш ца хилча? Цхьабакъда, цу тайпарча шийлача дийнахьа уж бераш автобуса тІера Іодоахаш бола шоферий дегаш цу шелалал дуккха а шийлагІ-м даІ Кхы мел дар дІадаьлча а, шоай цІагІара бераш дагадохаш-хьоГІ царна цу минотe?

Ши бІаь совгІа бер да таханарча дийнахьа Шолжал сехьара Шолжал дехьа деша ухаш. Адам миссел машин ма йий хІанз новкъа. Цул совгІа, массане а йоагІача бокъонегІа а мича «хехк» уж. Біарг тІа па сопаш йоагІа хийла машин тІехъэхх цу берашта юхе гІолла. Берий а, вешта аьлча, гІашлой а машиний а никъ цаІ мара мичаб. Цул совгІа, из а мел готта ба ала оаш! Нагахьа санна, цхьан оагІорахьа хинна а, тротуар цига баларе а цхьа гІулакх малярий.

Цу йоккхача юрта, Шолжал сехьа а Шолжал дехьа а, е бераштa а е транспорта а хетаяь цхьа знак сага гой, аз мел дувцар харц да шоанз. «Тха шуца а гІулакх дац, е шун тхоца а гІулакх дац», аьлча санна, шоай хьаштдолча тайпара лелаю цу новкъа дуккханеша шоаш машинаш. Царга хьожаш а, е царца бала болаш а, цхьа degІ а дац юрта. ТІакхха из йий цхьа проблема?

ХІанз ювцаргья аз шоллагІйола проблема. Тешаргдий шо, укх кхаь бетта юрта бувзама отделенера телефон болх беш яц аьлча? Шо теше а ца теше а, ншта долаш да-кх шоана из. ТІаккха, Юрта Совета исполкомера телефон йий болх беш? ДІахатта оаш цу исполкома председатель йолча Л. Сакаловайга. Цул совгІа, цу юрта цхьанна школе а бой ала оаш телефонаша болхІ

МассагІа хул вахача метте. Дага а доацаш хатар кхаьче а дукха моттигаш ма нийслой. Из тайпа моттиг нийсъелча фу де деза юртахоша? Районе телефон дІакхачарга даха дог мичад. Нагахьа дийнахьа из тайпа моттиг нийсъелча-м цаІ хургдар: е лоалахо волча ведда а, е дІайккха гІаш дІаваха а. Коа машен йолчун а кІеззига аттагІа хургдар из. Е из а вож а доацачо фу де деза? Лоалахошка а ведда. хьо телефон тоха эттача, цІена бакъда-кх шоана из. Назране коммутаторе багІараша из трубка хьаэцалехьа. шозза гІаш цига дІа а ваха юхавоагІаргва цигара! Нагахьа санна, аьттув а баьнна, уж хьога хьайнст хилча а, вай дезаранта махилда цар деш дола гІо а. Царех саго цу трубка чугІо... ла хьона цІогІа тІахьаккача, духхьала корта лаза а баьле, бІогора воагІа.

Цул совгІа, цхьаькха а да белгалдаккха доагІаш. Таханарча дийнахьа дукхагІйолча фусамашка телефонаш я юрта. Аз-м яхац уж харцахьа я а, е бакъахьа йийхкай а. Из шоашта дикагІа ховргда бувзама болхлошта. Со ала воаллар-м кхы дар да: юрта массе а организацешкара телефонаш «салоІаш» латташ хилча, цхьаццаболча наьха пІагІара яраш, ціаккха «кІаьд» а ца луш мабой из болхІ ТІаккха, из а проблема яц?

КхоалагІйола проблема. ХІанз укх сахьате, цаІ дошкольни учреждени яц цу йоккхача юрта. Цхьан хана, цхан юкъа болх беш хилар совхоза центральни усадьбе берий беш. Из дІакъайла а кукле зама я. Цхьаккха луш пайда а боацаш, Іалаьмате воча хьале а йолаш латташ я из чухинна здани. Юрта цхьацца йола шкоаш кхаь сменагІа болх беш я, шоашка ціеной паргІато ца хилар бахьан долаш, хІаьта, віашкара яь из здани хІанз юрта «музей» а хинна дІаэттай. Цхьа degІ дац юрта меттел, районе а, из здани юха метта а оттаяь, цох пайда эцаргбола никъ лахара хьакъехьа дсш оалаш. Е берий беш а юрта ца хилча, е яслеш а цига ца хилча, тІаккха фу де деза Іурра денз сарралца балха боахкача дуккхача берий даьш-ноаноша? Из а я-кх согa хаьттача, йоккхагІйолча проблемайгІа цаІ.

ХІаьта, йиълагІйола проблема. Из а кхы кІезигагІа доархІам болаш яц. Цхьаккха тайпа теркам боацаш битаб укхаза юртара хьехархой. ДоаггІача бесса кхоачашдац цар хьашташ. БокъонегІа царна йоагІа продукташ, кхы эшар дІакхачийташ ханна. Законагіа шоашта Іаьдало хьахьожадаьр доаггІача бесса, ший ханна пІакхачийта мегаций парга? Из проблема а кІоаргга уйла е езаш я.

Кхы а дукха я юрта уж тайпа проблемаш. Уж йийца-м, атта варг а вац. ХІаьта, таханарча укх сай статья тІа тІехьхара белгалйоккхаргья аз цхьаькха цхьа проблема. Цу юртарча медицински учреждене хиннар, цкъарчоа цецваьннача вусаргва. Цкъадале, больница я алар эхь долаш я из здани ше, шозлагІа-дале, кІалвисача сага де гІо-новкъостал долаш бац цигара лораш. ХІана аьлча, е молхаш а, е медицински оборудовани а, е дІахо кхы мел эшар а — цхьа хІама дац царга. Доацар — даим доацаш хиннад, тІаккха цар фу бехк ба, эшаш бола кхоачам шоашка боацаш хилча.

Доккхий хувцамаш да вай мехка укх тІехьарча шерашка хулаш латтарш. Массехк шу хьалха ер ншта хургда аьлча, саг ма тешарг а вацарк! Иоккха бокъо а, паргІато а я вай парте а правительствас а, советски адамашта еннар, Лаьтта, заводаш, фабрикаш, лоацца аьлча, деррига а къахьегамхошка шоашка бокъо хилча, воай метте мукъагІа доал де мегаций вай! Ца дой а хано дІа-м дехаргда из доаггІача бесса.

М. МУТАЛИЕВ,
тха соб. корр.

ДИКАЧА НАХАХ

БЕРИЙ ДОТТАГІА

Ужахов Къамбулат цІи шаьра йовзаш я ерригача Наьсаре. Иовзаш хиларал совгІа, еза а я. Сона хетаргахьа, ага ухка зІамига бераш деце, атта саг хургвац из ца вовзаш йоккхача районе. Цу кагийчарна юкъе а хийла бер хургда бІаргавайча из вовзаргволаш, меттаца хьаала ца моге а...

Районни больница берий отделене заведующи ва Ужахов Къамбулат. Дукха ха я цу отделене цо кулгалду. Лорал цо болх бу-м, дувца а мича эшар.

Цхьан дийнахьа цу отделене нийсвелар со. Іуйрийна из балха хьавена ха яр из. Сов цецваьнна, сайна мел дайнар дицделар сона цхьан юкъа. Дуккха ха арахьа а яьккха, вІалла дага а доацаш, цІаьхха цІакхаьчача даьна гонахьа хьувза бераш санна, ший кабинете дІачу ваха а ца вуташ, цунна гонахьа кхесташ дар цига дарба деш дада бераш. Царех хІара бер хьаьста чакх а ваьнна, массанега а бийса мишта яьккхай а ншта кхы дола хаттараш а даь ваьлча мара царцара дІакъастанзар цар доттагІа. ТІехьагІа гучадаьлар, цох отделене «берий доттагІа» оалаш хилар.

Иоккха я Къамбулата балха опыт. КІоаргга Іомаяьй цо балха говзал. Хетаргахьа, цкъа из берага хьажача из кизга тІа даккха ца дезаш, нийса хул цо цунна оттаяь диагноз. Цхьа лоадам боаца зІамига унахой-м, цо молха а ца эшаш, дешашца а берзабу. Цу хьакъехьа дуккха а масалаш доаладе а йиш яр.

ЦІаккха сона дицлургдоаца, сайна дайна цхьа масал доаладергда аз. Из дар массехк шу хьалха. Цхьан дийнахьа, Іалаьмате воча хьале а долаш цхьа бер доаладир отделене. ХІаьтта балха ди чакх а даьнна, чуваха кийчлуш вар отделене кулгалхо. Цхьабакъда, халат хьа тІа дувххал мара, кхы ха йоаяннзар лоро. Наьна бІаргех Іоуха уж шийла хи тІадамаш дика кхетадора цо. Цул тІехьагІа, массехк сахьат даькха хургдар цо дерригa ший низ-хьинар тІадахийта, цу берах воаллаш. ДІаоарцагІа баьхар отделенера беррига болхлой. Лазара корта хьа а лаьца, цу минота дІадоладир, кхоаненга а ца доаккхаш, бера эша дарба. Маьхий а теха, ншта кхы эша молха а молаяь Іодужадича, йоккха юкъ ялалехьа, тхьайса дІадахар из зІамига бер.

Бер тхьайса дале а, лор-м чуваханзар. Кхы а тоъал ха яьккхар цо цунна іоххе вагІаш. Цул тІехьагІа йоккха юкъ ялалехьа цІаьхха Іаршинг даьлар зІамигача унахочунга. Цу хана аз зийнар фу дар аьлча, велакъажар даьлар лора юхь тІа.

— ХІанз паргІата хила мара езац хьа, из Іаршинг даларга сатувсаш вагІар хьона со тхьовра денз, — аьлар цо, ший камаьрша оазаца бера наьнага. Сенца ййза варгвар из лор цу къонача кхалсага гІоздаьннача дегеи, сийрдадаьниача біаргийи мах! Цудухьа дар аз лакхе «ЦІаккха дицлургдоаца масал» алар а.

Мел нийсъеннай Къамбулата кхахьегама новкъа уж тайпа моттигаш? Мел къийсад цо Іоажалца, цох бераш кІалхара доахаш? Дукха моттигаш нийсъеннай цун балха тІа, «хІанз дІадаьлар-кх цун дар», аьнна берий даьштен —ноаноштен хийттача ханна, вІалла дага а доацаш, цо царна «шозлагІа вахар» луш.

— Сона хац хьона из фуд, берел дукхагІа сона дезаш цхьа хІама дац-кх укх лаьтта, — йоах Къамбулата, дег тІа кулг а дехкаш. Царцара къаьста доаккха ди шера нийсса хул-кх сона!

Бакъда, шийх а ший балхах а хІама аланзар цо. Духхьала — бераццара ший безами, царца ший чІоагІденна доттагІал, дІахо ший вахаре из мара кхы никъ хург ца хилари — из дар-кх цо дийцар дика тоъал ха йоаккхаш тхо дагІаш.

Вайна массанена а дика довзаш цхьа эрсий кица да: «Хьо малав ховргда сона — хьай доттагІа малав Іа хьаоале», яхаш. Иштта, Къамбулат малав, из фу лор ва ховргда, цун доттагІашка, новкъосташка, иштта, из вовзарашка дІахьаттача. ЗІамигеи — воккхен цхьа болхло хургвац йоккхача цу больницеке из ца лоархІаши, цун сий ца деши. Цох тешал дир сона райбольница керттерча лора М. Котневс а.

— Сога хьаттача, тха дикагІболча лорех цаІ ва из,— аьлар цо. — ХІанз укх сахьате цул дикагІа специалист тха районе а вац. ЦаІ из да. ШоллагІдар фуд аьлча, сагага шийга дилча, дика саг ва из ца оале, кхы цох ала хІама а дац са. Цхьаккха а хало къовсаргйолаш вац, из шийгара гІо-новкъостал эшача метте. ХІаьта, берашца из миштав, вІалла сога ца хьаттача а, гуш мадий...

«Цхьа хало йоацаш атто а хиннаяц» оалаш да. Халонаш кІезига йолаш даькхаца из тешал цо а. Къайле яц, массанена а товр даь атта саг варгвац. Нах тайптайпара мабий. Цхьавар дІакхеташ хул шийга яхачох, кхывар ший оамал йолаш хул. ТІаккха, атта мичад, цу тайп-тайпарча нахаца тарвала а, царца болх бе а. Хийцца ала йиш я аьнна, хетт сона, Къамбулат цатовш, цун мотт тар ца луш, цхьа саг ма вац из вовзачарех, аьнна.

ДІаух шераш. Ханаш а хувцалу. Даим хилда аьнна хьакхелла хІама дац цхьаккха а. Масса долча хІаман ши-ший ха я. Цох дика кхеташ ва Къамбулат. Цудухьа, цун хІанз керттерча декхарех цаІ — къонача специалисташта ший опыт, балха говзал дІаялар да. Ерригa ший мукъа ха царца дІакхухь цо. Цудухьа, белгалбаьнна хувцабеннаб хІанз цун отделенера къона специалисташ. Дукха «къайленаш» яйзай царна шоай «тхьамадагара». Цар цох Іалаьмате доккхал а ду, царел чІоагІагІа доккхал — цар «тхьамада» а ду.

Гуш да, деррига ший вахар Къамбулата берашта хетадаь хилар. Иоккха тІехьале я цо шийна яьр. Цо укхаза болх беча хана денз, эзараш бераш дерзадаьд цо. Эзарий дай-ноаной дегаш гІоздаьхад цо. ТІаккха, кхы малагІа хургья цул йоккхагІа тІехьале!

ТІехьара, Наьсарерча деррига берий цІерагІа, Кердача шераца дег тІара хьо даькъала вувца лов сона, хьамсара берий доттагІа!

М. МАГОМЕТОВ.

КЕРДА ПРОДУКЦИ

Ховш ма хиллара, дуккха-ча наха керда шу дездеча бус электрически лампаш дІа а йоайий, кІерамаш хьалсог шоай цІеношка, квартирашка. Из де ловш баршта дика совгІат даьд СССР 50 шу дизара цІерагІча Грозненски химически завода халкъа эша товараш хьадеча цеха болхлоша — парафинови кІерамаш хьаду оборудовани дІа а оттаяь, продукци арахеца болабеннаб уж.

— Юхьанца сахьата 612 кІерам арахеца мара аьттув балацар тха, — йдах цеха начальника В. Иванова. — цхьабакъда, цхьацца технически эргалонаш йича, из болрам цкъза хІана бац аьнна алсамбаккха таро хилар. Соатала яхац аз, хІанз тха цехо латта кІерамаш хьаду машина вай мехка йолаш ярел массарел дукхагІа продукци хьаеш я.

Кхы а цхьа хІама да заводчанашта тоам беш. Керда продукци накъаяьннай мохк аьга хатар хиннача Арменерча наха новкъостала дІахьожае. Цига дІабахьийтаб 14 эзар кІерам.

Хьинаре болх беш ба цехе мастер Ю. Шевелев, болхлой А. Плесова, Г. Самсонова, дуккха кхыбараш.

А. ЗАМИДОВ.

КОЛЛЕКТИВА ТОЛАМАШ

«Грознефтехимремст р о й» треста № 2 йолча РСУ кхоалагІча участка болхлой цахаддаш социалистически яхье хьалхара моттигаш йоахаш, тІа-тІа хьинарегІа къахьегаш, шоаш деча балхий дикал айеш хьабоагІа. Укх шера цар яьча капитальни текущий ремонташ во я е кхоачам болаш яц, аьнна бехк баккха безаш моттиг хиннаяц.

Кхоалагіча участкера монтажникаш дика бовзаш ба треста ерригача подразделенешка, хІана аьлча цар кулг тІа ца кхоачаш цхьаь цаІ установка йисаяц. Заказчикаш массахана раьза хул цар беча балха.

Дуккхача шерашка участка коллективана кулгалдеш ва прораб А. Тысевич. Иоккха опыт, нахаца Іимерза, царца дагавоалаш хилар — уж я цун оамала керттера белгалонаш.

— Соца болх бераш говза, шоашта тІадиллар цІена чакхдоаккхаш, лакха квалификаци йолаш нах ба, — йоах цо ше. — Кхы а да царех ала дезаш — инициатива йолаш ба уж. Цигара хьадоагІа тха деррига толамаш.

Цкъа аьннар шозлагІа хьалхадаха дезаш ваш А. Тысевич. Участкера хІара болхло ший моттиг йовзаш, кхычарел тІехьа ца вусаш болх беш хул. «Ассаш» ца аьлча кхы фу аргда йоккха опыт йолча монтажникех Гритчин Валерий Степановичах, Клесов Владимир Николаевичах, Одинцов Василий Григорьевичах, газоэлектросварщикех Бакиров Владимир Александровичах, Косарев Валерий Григорьевичах, Шерстобитов Николай Петровичах, Табунщиков Петр Тимофеевичах.

Белгалдаккха деза, участка коллектив моллагІдола монтажни балхаш чакхдаха ховш йолга.

А. АЮБОВ.

КЕРДА НАЬКЪАШ ЛЕХ

ХIара шера дегIайоагIа мехка промышленни предприятей энерговооруженность, энергоемкость. Из иштта долга кхетаде хала дац Карабулакерча химически реагентий заводе нийсвелча. Масала, духхьал укх цхьан шера 14 миллион тонн условни котельно-пийшка доагорах (Iаламан газах) гайда нйцаб укхаза.

Дукха ха яц ара шелал эттача газ ца тоъаш Сунженски районе бахача наха йоккха хало хьийга. Кхы дикагIа хьал дацар промышленни предприятешка а. Цхьадолча деношка болх сопабе безаш хулар. Из дора квартирашка, шоай доалахьарча цIеношка бахача наха газ хургйолаш.

ДIахо ла йиш йоацаш дар этта хьал. Из дIадаккхара нийса никъ лехар заводо. Керда газови лини а йилла, районера сетеш мукъаяьхар цо.

ПланагIа шийна оттаяь продукци арахецара завода эш 55 ззар тигакалори йIовхала энерги. ХIаьта шера эша электроэнерги а кIезига яц — 8,5 миллион киловаттсахьат. TIаккха мел ба аьнна, хет шоана предприяте энергетически боахам... Кхоачам болаш да ер масал: завода коа гIолла чакхбоал 15 километр йIоахал йола лаккавольтни кабель. ХIаьта лохавольтни кабель цул массехказа бIаьхагIа ба. Технологически оборудоване тIа латт 600 гаргга электродвигатель. Уж бе-бе а тайп-тайпара дозал долаш а да. Эггара зIамагIчарна эш 125 ватт, эггара докхкагIчарна — 317 киловатт.

Цу чоалханеча боахама кулгалдер завода энергоцеха начальник Ковалев Алексей Николаевич ва. Из болх цо бу завод хьайийллача денз. Иштта укхаза овсаре кхъхьегаш ба предприяте керттера энергетик Павлов Алексей Евстафьевич, электромонтер Сиволапенко Виктор Кириллович.

Къаьстта теркам тIабохийт завода коллективо молаш долчеи технически хих бизза пайда эцара а цунна кхом бара а. Духхьал молаш долча хин боарам цхьан шера 117 ззар кубометрага дIакхоач укхаза. Цу хьакъехьара мероприятеш чакхъяхаро аьттув беннаб 5,6 кубометр хий кходе. Дикалгахьа дола хувцамаш хиннад технически хих пайда эцача а.

Къаьстта гIадвугаш да чакхдоалаш латтача шера завода коллективо 629 тонн условни доагор, 3126 гигакалорий энерги, 411 ззар киловаттсахьат электрически энерги кхоаь хилар. Цо аьттув лургба Iан бетташка хьинарегIа болх бе.

Завода энергетикаша кхетаду, шоаш даьр кIезига деце а, де дезар кхы а дукхагIа долга. Цудухьа дIахо а материалаштеи ресурсаштеи кхом белга тоадарга бода никъ лех цар.

А. СИНЧИНОВ.

Советий Iаьдал эттача хьалхарча шерашка вай халкъа юкъе долча дин гIулакхашца хьинаре къовсам лоаттабаьча дуккхача нохч-гIалгIай йоазонхоех цаI ва Ужахов Хьажбикар.

Сона хетачох, цу темагIа цо язъяьча произведенешта юкъе къаьстта теркам тIаозаш да 1931 шера кепатеха дола «Шайх» яха дувцар.

Ховш ма хиллара цун сюжета кIийленга бижар хIила долча ахархочох бола вайнаьха халкъа фаьлг ба. Цу тIа вувца турпалхо, тайптайпара киловзал а лелаеш, «шайхала» воал, наьха яьйна хIамаш, хьайбаш, рузкъа мичахьа кхаьчад ховш ва, яхаш. ХIаьта дайнар хьалаха йоккха хало е езаш вац из, хIана аьлча къоалаш дер е из ше, е цун новкъостий ба.

Цу тайпара «шайхала ваьннача» сага сий денгара ди ме дала лакхлуши айлуши доагIа, дуккхача моттигашка дIайовз цун цIи. Цхьабакъда, юхкера, а цхьан чIоагIа вIаьхийча сага цIагIара дайна дошув хьалаха дезача отт из.

«Шайх» Iалаьмате веха хьовз, хIана аьлча вIаьхийча сага цIагIара дайна дошув е цун а, е цун новкъостий а «бехкагIа» дац, цудухьа из хьалахар чоалхане гIулакх а да.

Дале а, вIаьхий саг ше яхачун тIара валац, кхаь дийнахьа дошув хьалаха аьттув да боале, «шайха» корта дIабаккха дош лу цо.

Ваха-вала моттиг йоацаш висача, дошув хьалаха раьза хул «шайх». Цхьаннахьа юрта йисте къаьстта латтача цIагIа Iергва со оал цо, цига къу гучаваккхара дуIаш дергдолаш. Ма дарра аьлча, цу тайпара фусам хозахета харжац цо. Аьттув боале вада лаьрхIа ва из.

Цхьабакъда, цига а «шайха» меттар хилац. Цун уйлаш кхетаяьча вIаьхийча сагo тешаме ха оттаду из вагIача цIен гонахьа, ше а хIара дийнахьа цкъазза «шайх» фу деш ва хьажа воагIа.

ВIалла дагадоацача тайпара «шайх» Іоткъамах кIалхарвоалаш дIадерз из гIулакх. ВIаьхийча саго ше новкъостал ду къу гучаваккха. Духхьашха ер волча а хинна ше араваьлча, къоал даьр малув ховш деце а, лонкъадаь дошув мичахьа да хайнад «шайха» яха хабар арадоаккх цо. Иилла ха чакхъяла цхьа ди мара ца дисача хана, вада лоархI «шайхо». Цхьабакъда, из де дезаш хилац цун, хIана аьлча цу хана цхьанне чIоагIа тата ду из чуваГIача цIен наIарах. «Шайха» ниI хьайийллача, хьалха вIалла бIарга ца вайна саг духхьалвоагIа цунна. Гора а кхийте, къу ш хиларах дари ду тIавеначо.

ХIама ховш, къайле йовзаш ва яхаш «шайхах» наха дувцар дIахезача, бокъонца теш къу лочкъадаь дошув дола моттиг мичай а къоал даьр малув а цунна ховш хиларах. Цудухьа ше вIаьхийча сагага дIа ца вувцар дех цо. Бакъдар гучадоале хьалъэлла вуврга со, яхаш, Іокад саг.

БОАДОННА ДУХЬАЛА

(Ужахов Хьажбикара 80 шу дизарга)

Лочкъадаь дошув мичад хайча, къу маьршша дIа а вахийта, цу сахьате из дIаделла доаллача вода «шайх». Иштта, шийна дага а доацаш, боккхача Іоткъамах воал из, цул совгIа гIадвахача вIаьхийча саго хьакорадаьчох ах дошув а лу цунна.

Цхьабакъда, дIахо йодача хана цу тайпарча гIулакхашта ший корта кIал бехка беза бахьанаш хургдоацаш, нахага долчча бесса бакъдар дIаала лоархI къонахчо. Цхьабакъда, цох хIама хилац.

Ше шайх воацалга дIахайтара нах маьждиге гулбеннача хана, жи, дIадовдалаш, тхов тIабоагIа вайна, аьнна, мухь техаб цо. Из тийша хиннав, цу тайпара хIама хург ца хиларах а, хIаьта ше яхар бакъ ца хилча, нах ше хIама ховш, къайле йовзаш саг ва яхарах шекбаргхиларах а. «Шайхо» цIогIа техача цаIаш наIарах а вожаш корех а, ше-ше хьалхавала гIерташ, пенех бетталуш маьждигера аралехча болабеннаб нах. Цудухьа тамаш е езаш хIама дац тишденнача маьждига тхов чукхетар а.

TIаккха, цу тайпара тамашийна хIама хилча, мишта тешаргбацар баьде лоамарой саг «шайхала» ваьннав, яхаш дувцачох.

Белгалдаккха деза, из санна е цунна тара леста чулоацам бола фаьлгаш дунен тIарча дуккхача халкъий долга. Масала, Аарне-Андрева (Ленинград, 1928 шу) системерча «Фаьлгий сюжетий указателе» из сюжет 1641-гIа номера кIал латт.

Ховш ма хиллара, цу тайпара дунен халкъий багахбувцама дуккха а произведенеш шоай идейно-художественни чулоацамга диллача докхкача хьаькъала дай боацача бIаьхийча наха духьала йолча фаьлгий циклана чуйоагIаш я. Цига хьалдолчунца къайсача халкъа викало толам боаккх. Юххера вIаьхий саг Іовдала хилар гуча а доал, мискача сага дика кума а кхоач.

Бакъда, дукхагIйолча Нохч-ГIалгIай багахбувцама произведенешка из сюжет ший тайпара лостам болаш хул. Укхаза дукхагIча даькъе цу тайпарча фаьлгаша шоаш ма барраш гучабоах миска нах Іехабеши буаши бола дин-клерикански сословие викалаш. Иштта да-кх лакхе бувцача вайнаьха фаьлга тIа а: зуламаш деш лелача саго, ше «шайх» ва аьнна цIи дIа а яхийте, кхыча наьха хьакъ дуъ.

Цудухьа чIоагIа хувцабеннаб фаьлга идейно-художественни чулоацам, хIана аьлча укхаза нах бел, къемиска хиларах а доацаш, духхьал вIаьхий хила ловш а атта рузкъа лахара тIехьаваьнна а, ше хIама ховш, къайле йовзаш ва, яхаш лелача «турпалхочох».

Цу тайпарча произведенех ба ца аьлча, чIоагIа царна таралесташ ба «Поп-ворожейка» яха эрсий халкъа фаьлг. Цунна кепатехай «Русские заветные сказки» яхача гуллам тIа Афанасьева. Цу тIа вувц киназа чу мел хиннар хьал а тесса, нах Іехабе волавеннача мозгIарах.

Белгалдаккха деза, цу тайпара антиклерикальни фаьлгаш вайнаьха багахбувцамца кIезига ца хилара совгIа, чIоаггIа даьржа хилар а. Из вайнаьха фольклора йоккха раздел я. Из иштта долга дика ховш дар дуккха хьалха денз а. Ч. Ахриева XIX бIаьшера ше даьча балхаш тIа хьахьекхар, цу тайпара сюжеташ дукха йолга.

Шеко яц, цу тайпара вайнаьха фаьлгаш кхыча халкъашкара хьанйца доацалга. Уж хьахиннад Нохч-ГIалгIай юрташка баьхача моллаштеи шайхаштеи цхьан оагIорахьа а мискача наха шоллагIча оагIорахьа а, нийсагIа аьлча, хьалдараштеи цар боацабеш бараштеи юкъе лаьттача гIулакхий бокъонцарча кIийлен тIа. Цудухьа цар керттера чулоацам моллаши шайхаши бегбоахаш ба, хIана аьлча цар еррига уйлаш наьха хьанъ даара тIаерзаяь йоландаь. Из дика гуш да, масала, «Молла ворда яь бакъийлг» яха фаьлг Іобийшача.

Ма дарра аьлча цу тайпарча фаьлга чулоацам бижаб «Шайх» яхача Х.-Б. Ужахова дувцара кIийленга а. Автор Іийнавац духхьал фаьлг дIаязбаь, цо цун литературни обработка яьй. Къаьстта из дара тIадерзадаь да ший произведени дIайолаеш Х.-Б. Ужахова турпалхой цIерех, цар вахара шерех, дезален социальнии хьалах, уж бахача ханах моттигах хоам бар.

Из даьчул тIехьагIа, ше ма ярра йолча фаьлга сюжетагIа язду авторо, турпалхой сутарал хьахьокхача дуккхача эпизодашца из кIоарг а еш. Хьалхарча даькъе цунна тIаерзаяь я дувцара турпалхой вахаре нийсларча тайп-тайпарча гIулакхашта авторо лу кIоарга характеристика а.

Ма дарра аьлча Х.-Б. Ужахова дувцара керттера турпалхой — Мускхийн Аптин вайна гу дуккхача оагIошкахьара; уж шакхе ха яха нах ба, цхьан юрта бах, шоайла хьоашал доагIаш ба, къе-миска бац, цхьабакъда, шакхе а тIехье йоацаш висав. Из тIехьхьардар дацар садуар. Дезалгара новкъостал доацаш, мишта дахаргда вай къаделча, мишта алсамдоаккхаргда вай цIагIара рузкъа яха уйлаш йосс цар дегашка.

Юххера а царех цхьаннена дагадох ше «шайх» ва аьнна арадаккха, тIаккха къахьега а дезаргдац, шортта хIамилг хьатIа а йоагIаргья. Шийна дагадехар ший тешамеча новкъостага Аптега дувц цо. Фуннагга-молагIа даь а наьха рузкъах баха ловш бола доттагIий къоалашка бовл. Мускхеи цун новкъосташеи наьха кхийнашкара хьайбаш лечкъаду, уж хьунагIа дIа а кхувлаш, лаьрхIача моттиге дут цар, хIаьта «шайхала» ваьннача Апте уж долча даьшка хьайбаш латта моттигаш дIаювц, из дарах дукха ахча а доаккхаш.

Цу наькъаца баьде нах Апти далла везваь вайта саг волга тешабе аьттув а боал цар, цунца шоай кисаш хьал а дуз.

Фаьлга сюжета юкъе тайптайпара авторски отступленеш а еш. Х.-Б. Ужахова ший низ дIакхоачар ду цу киловзанчий сийлал хоарцаяра, цар дегаш даьсса хилар гучадаккхаран хьахьокхаран, шоай киловзал лелае царна аьттув лоамарой баьде а Іовдал а хилар долга хьагойтара.

Из дарца нах дин гIулакхаш леладерашта духхьалбаха гIерт автор. Къаьстта теркам тIаозаш я дувцара чаккхе: ше леладечох чIоагIа дехкеваьнначул тIехьагIа, вIалла дагадоацаш тишденна маьждиг харцар бахьан долаш чIоагIлу Апте «Шайхал».

Советий Іьдал эттача хьалхарча шерашка Нохч-ГIалгIайченера дуккха нах чIоаггIа даьлах тешаш хиннадаь, вайнаьха къонача литература хьалхашка эттар ма хулла сихагIа наьха сердал ялара дехкар Дар. Цу даькъе Іалаьмате лоархIаме дар Х.-Б. Ужахова, кхыболча нохч-гIалгIай йоазонхоша санна, дин авторитетий халкъа духьалара гIулакхаш гучадоаха халкъа багахбувцама произведенеш наха дIайовзийтар а цу жанрах кердача заман коггIортолга яр а. Алхха цудухьа да-кх Х.-Б. Ужахова ший дувцара кIийленга бовзаш бола фаьлг биллар а. Ала деза, из цу хьакъехьа хьалхара масал ца хиларах а. Цул хьалхагIа 1927 шера кепатехар «Мишта хилар къунах шайх» яха Шерипов Заурбека яздаь дувцар.

ХIаьта а ала деза, дуккхача кхыбараша духхьал фаьлг хьатIаязбарах кхоачаш баь хиннабале. Х.-Б. Ужахова бокъонца дола художественни сурт-снбат а бокъонца бола литературни турпалхой а хьакхелла хинналгах.

Ший тайпарча наькъаца халкъа фаьлга сюжет хьа а йийца, Х.-Б. Ужахова чIоагIа кIоаргъяьй цун социальни уйла, из дарца из произведени хIанзарча денна гарга а йоалаяь, цох кердача заман герз даьд.

Уж дешаш ала дезаш да вай массехк шу хьалха Х. Нурадилова цIерагIча республикански драматически театра сцена тIа оттаяьча «Хиланза ца ваьнна шайх» яхача У. Ахмадова пьесах а.

А. МАЛЬСАГОВ,
литературовед.

Дон-зол дехьара

Бокъонаш цхьатарра а вIаши пайдане а йолча кIийлен тIа чIоагIлуши алсамдувлаши да дегIаухача мехкашца, масала, Гаргарчен Юкъерчен Малхбоален мехкашца, СЭВ паччахьалкхеная - членаша цхьана чакхдоахаш дола гIулакхаш. Цу региона дегIаухача мехкашта СЭВ паччахьалкхенаша - членаша деш долча экономически а технически а гIон боарам кхозза гаргга дегIабеннаб укх тIеххьарча итт шера. Цун гома чу болх бе йолаялийтай 2100 совгIа промышленни объект, цу даькъе Афганистане — 170. ДегIаухача мехкашта социалистически паччахьалкхеная деш дола гIо керттерча даькъе тIадерзадаь да духха отраслаш йола боахама комплексаш хьалъяра, хIанзарча ханара база кIийлен тIа цар экономика дегIакхувлара йIаьххача ханна лаьрхIа йола программаш кхоачашъяра.

Ер сурт даькхад Афганистане. КIора боаккхача афгански шахтерашта гIо деш ба цар чехословацки новкъостий.

ЧТК—ТАСС сурт.

КЪАМАЬЛ ХИЛА ЙИШ Я

ООН Генеральни Ассамблея 43 сессе М. С. Горбачева Афганистана хьакъехьа оттаяьча кердача инициативаша хьахьокх, Афганистанах йола женевски соглашенеш чIоагIъенначул тIехьагIа ялх бутт баьлча цигара хьал тоадара гIулакх чоалхане долчара аттача даккхара реальни никъ.

Цу хьакъехьа принципиальни лоархIаме хет сона 1989 шера 1 январе денз моастагIал долча дерригача оагIонашкахьара Афганистане доагIа герз соцадарахи тIехьа а ца тетташ шеррача кIийлен тIа правительствах дола дош афганцаша шоаш къоастадарахи, тIом соцабарахи йола предложени. Цо предложене къаьгга гойт, вож оагIув — Вашингтони Исламабади — шоашка кхоача дакъа кхоачащдара хьалхьоаяр духха женевски пакетера шоай дакъа «тIехкхоачашде» Москваи Кабули кийча хиларе.

Ховш ма дарра, советски эскар арадаккха доладаь доллаше а, США-си Пакистанеи дIахо а тIемца новкъостал ду афгански антиправительственни формированешта. Из бахьан долаш мятежникий лидерий йиш хиннай тIом чIоагIбе, афгански городаштеи юрташтеи хадданза ракеташ етта. Мехкара хьал тоа ца даларал совгIа, чIоагIагIа ирденнад, цо шекваоаккх женевски процесс толаме чакхъяргхиларах.

Советски Союзон Афганистанои цкъа аьнна Іийнадац, цхьан оагIоно договорагIа шийна тIаийца декхараш цIена кхоачаш а деш, вокх оагIоно доха а деш дола гIулакх хила йиш йоацилга. Из иштта доллаше а, Пакистанои США-си шоай харц никъ дIахо хьу, из ца дича, советски тIема новкъосталца Кабуло «моджахедаш» хIалакбергба а яхаш. Правительствашта юкъерча договорий кIийлен тIа деш дола из тIема новкъостал соцаде аьнна, женевски соглашенеш тIа хьоахадаь деце а, хIаьта Кабул женевски соглашенеш хила дуккха хьалхагIа ший оагIонгахьара тIом соцабаьи духьал латта группировкаш переговораш е тIахьийхан йоллаше а, дунен тIарча дикка дукхачар хьаллаьцар Вашингтонеи Исламабадеи из «аргумент».

М. С. Горбачева кердача инициативас Пакистанеи США-си женевски соглашенеш телхаяра цхьаккха юридически а е «моральни» а бахьан дитац. Цул совгIа, цхьадолча даькъе Афганистане тIема кхоачамаш ца кхухьийташ вIаши соцаде аьнна, укх шера бIаьсти оттаяьча американски идеяна тIехьа а я. ХIаьта, из идея юхаяьккхар, хIана аьлча, Вашингтоно ООН членаш йолча шин паччахьалкхенна юкъера гIулакхаши кхоалагIча мехкашка гIолла мятежникаш герзаца Іалашбарах йола ЦРУ къайлагIара операцеши цхьатарра лаьрхIандаь. Цхьабакъда, Афганистана нейтралитетеи демилитаризацеи хьакъехьа ООН-е гIолла дунен халкъашта юкъера конференци гулъе аьнна, октябре Кабула предложени оттаяьчул тIехьагIа моастагIал долча оагIонашта герз телилга соцадар доагIаш хилар. Укхаза дувцар дунен халкъашта юкъерча бокъонца диллача духхьала «мораторех» дац, хIанз, шеррача кIийлен тIа правительство хьае лерхIаш машаре афгански юкъера диалог хилийтара эша хьалаш хьадарах да, вешта аьлча, консенсуса кIийлен тIа тIаийца ООН Г А Афганистана хьакъехьа йоа резолюци кхоачашъяр да. ХIаьта М. С. Горбачева предложени оттайнр, иштта йола правительство хьахулача юкъа Кабуле а Афганистана кхыча стратегически центрашка а машар лоаттабара ООН низий контингент яхийта аьнна, афгански конфлижт политически къоастаяра инструмент хиларах тарра, ООН лакхлуш бола лоархIам теркал а беш.

М. С. Горбачева инициатива, хьалхагIа «мораторех» оттаяь американски предложении Афганистана нейтралитетеи демилитаризацеи хьакъехьа дунен халкъашта юкъера конференци ярах йола Кабула идеян вIашагIтохаш я ала метаргда.

Укхаза да Вашингтонан Исламабадан уйла е хIама. Нагахьа санна дар из тIа ца эце, тIаккха дунен халкъий сообществана хьалхашка шоаш гучабоахаргба цар, ООН-ага гIолла льча женевски соглашеней кIийлен тIа афгански проблема политически къоастаяра духьалбараш шоаш хиларах тарра.

Бакъда, нагахьа санна США-и Пакистанеи оагIонгахьара афгански гIулакх къоастадара раьза хинна жоп-доагIе а кIезига йоацаш проблемаш юсаргья, хIаьта царех керттера яр переговораш е истола тIа ховша, тIом соцабе пешаварски группировкай лидераш раьза хург ца хилар я. Бакъда нагахьа санна афганцашка шоай проблемаш шоашка къоастаййта йиш хулийте, тIаккха оппозице цхьанна группировкага йиш хургьац, арахьара тIадоагIача тIема новкъосталга сатувса, кхыметтел цун эггара чIоагIагIа тIема тIеХьабаьнна лидераш а кердача тайпара хьожаргба эттача хьалага, массе а оагIонаша тIаэцаргйола компромиссеш лаха боргба. Цул совгIа укхаза цхьа къаьстта йола прогресс хIанзе а гучаяьннай — укх тIеххьарча хана мехка чухь а цул арахьа а дуккхача группировкашца бувзам тесса б Кабула.

Дукха ха йоацаш Афганистанаца баьча бартагIа Саудовски Араве хилар пешаварски «ворхIне альянса» викалаштеи, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра хьалхарча заместитела, Афганистанерча СССР посола Ю. Воронцовнеи юкъера переговораш. Исламабаде уж переговораш дIахо яхьа барт баьб. Афганистане машар оттара кхы цхьаькха а гIа баькхаб.

В. АНДРЕЕВ.
(АПН).

ИЗ ВИЗЗА ГОВЗАНЧ ВА

Болх беча чоалханеча механизмай таташ латтар литейни цехе. УрагIа ухар ший тайпара хьаж йоагIа кIур. ЦIаста мо цIеденнача, лоаладаьча аьшка гонахьа шоай гIулакхаш деш хьувзар болхлой.

«Барахоев Іумара Мухьмад вовзий хьона?», — хьаьттар аз цхьан болхлочунга.

«Из ца вовзаш малав тха заводе?», — аьнна. гаьна воацача, йоккха гайка дIахьувзаеш воаллача къонахчунгахьа кулг лостадир цо.

Укхаза воагIача хана, белггала сибат долаш, цIимхара саг хетар сона Барахоевх. Из иштта доацалга хайра сона, цунна дIатIаваха. Массаболча литейщикий санна цун ший тайпара бос бола юхь. Іимерза бIаргаш, кадай борал зийра аз. Из ховш вепаре, пенсионер ва аьлча тешаргвацар со Іумара Мухьмада дIатIахьежача.

Айса бена никъ аз дIабийцача, эхь хеташ санна велакъежар из:

«Сона-м хац, хьога фу дувцаргда. Газета тIа яздалла тамашийна вахар дац са дар-м». Цхьабакъда, дувца эттача, дукхха хIамаш дар цун дувца йиш йолаш.

1949 шера Чимкентски областе, Шахты яхача городе дIайолаелар цун къахьегама биографи. ФЗО, а йыкхка, шахтер - проходчкалла балха эттар из цига.

Ховш да лаьттан кIала болх беча шахтерага фу хьал да. ХIаьта, Мухьмад шийна аьтто лехаш вацар. Ханна зIамига вале а, къонахашта нийсса леладора по ший гIулакх. Дукха хIама бIаргадайна шахтераш а цецбоахар цун денало а хьинаро а. Итт шера гаргга болх бир Мухьмада шахте. Забое чIоагIделар цун дог, низ чубера дегIа.

Во нийслуш дацар Мухьмада вахар: дукхабезача балха тIа вар, саг а йоалаяьяр. Цхьабакъда, ший Даймохк дагабоалаш саготдора цо. Цудухьа 1958 шера Грозне цIавера из.

Эггара денал долча къонахий професси я литейщик яр. Мекъачун, эсалчун моттиг яц литейни цех. TIаккха, цига мара кхы мичахьа балха оттаргвар шахтер хинна вола Барахоев?

Хьалха шахте санна, тIатеIIа къахьега волавелар из «Красный молот» яхача заводе.

Разнорабочий, литейщик, формовщик, канавщик — цхьа специальность яц литейни производстве Іумара Мухьмада Іома ца еш. Эггара халагIа долча, болх тоабенна боацача оттар из. ДIа мел эттача хьаьнала къахьегаш чакх а ваьннав.

TIехьагIа сборщика професси Іомайир цо. Массарел сакъердамегIа хетар цунна из. Цу халача балха бетбетта ший декхараш кхоачашдеш пенсе ваххалца хилар из. Цун хьинарга, нахацарча Іимерзалга хьежжа сий дора Іумара Мухьмада новкъосташа.

Массаза социалистически яхье котвувла производства передовик ва аьнна, аргIа йоацаш цунна квартира яла соцадир кулгалхоша. Квартира эшаш вар Мухьмад. Эшаш вале а, «соначул чIоагIагIа из эшаш нах ба вай заводе». аьнна, ордер дIаэпа тиганзар цо. Дукха дезал болча цун нокъоста дIаелар из.

Барахоев Іумара Мухьмада дицлургдац 1970 шерара цхьа ди. Цу хана массехк хьалхагIа ди. Цу хана массехк грамота а благодарность а йолаш, цIихеза болхло вар из. Цу дийнахьа заводе собрани йолаш, актови зал йизза нах бар. Президиуме

багIар обкома секретарь, дикагIа бола болхлой а кулгалхой а. Къамаьл деча обкома секретара цIаьхха ший цIи йоаккхаш хезар Мухьмада «...толамаш дахарах Къахьегама Сийлен III-ча степена орден лойла... Кхы хIама хазанзар цунна — ше президиуме дIатIавахача а наьхха тIа орден Іоэллача а, — из гIанахьа долаш санна хетар.

Саррахьа чуводаш уйла йир цо ший вахара наькъа, «Нийса хиннаб са никъ. Дерригача халкъа духьа ба, аьнна, правительствас из никъ лаьрхIалга, са къахьегам зийна, сона орден енналга из нийса хинналга деций?» — йоахар цо ше-шийца.

ХIанз салаIа йиш я, аьнна, паргIатвала мегар кхывар. Цхьабакъда, Мухьмад шийна карагIдаьнначох кхоачамбаь Іеш вацар. Еннача ордено кхы а дикагIа болх бе декхар шийна тIадилларг лаьрхIар цо.

Юха а хIара шера котвувл из социалистически яхье, юха а алсамйоах ший выработка, кхы а лакхагIа айлу цун хьокхамаш, Дайнзар цо хьийга къа, пхи шу далалехьа Къахьегама Сийлен шоллагIча степена орден елар цунна.

Шийх бокъонца завода да хетандаь, цун цатоамаш, халонаш ший цагIа йолаш санна хала хетт Мухьмада. Массе хана дIакхувсар литейни цехе лоаладаьча аьшка отходаш. Царех кхом хеташ, дукха уйла йир Мухьмада, мишта дIадоаккхаргдар-хьогI балха юкъера из хьаштдоацар, яхаш. Из аьшк шлаках цIендеш юха лоаладе, аьнна рацпредложени елар цо. Цунах хIанз шера шовзткъа итт ззар сом пайда боал завода.

Пенсе ваха ха хьатIаэттар 1981 шера. Могашал а низ а хьалха санна дика бадар Іумара Мухьмада. МоцагIа шахте а тIехьагIа литейни цехе а зза халонаш тахан гучаювлар. Цхьабакъда, завод йоацаш ше лелалургвоацалга ховш вар из. Цудухьа стопорщикалла ваьнна, ший цехе висар из.

Лоаладаь аьшк Іодахийта эшаш я цо еш йола стопораш. Барахоев цу балха тIа вахача хана кхаьнне беш бар из болх. Цхьа ха яьлча, ше-ший бахьанаш долаш дIабаьлар цигара цун новкъостий. Къахьегам кIезигдухха кхыча тайпара вIаштIехьбаьккхача шийна цхьаннена булургболаш санна хийтар Барахоевна из болх. Кхы саг хьа ца эцаш, еррига цехе ше цаI мара кхы стопорщик хургвоацаш, барт бир цо кулгалхошца. Цу хана денз, хьалха кхаьнне баь болх, ше цхьанне бу Іумара Мухьмада.

29 декабре тхъаь итт шу дуз из укх заводе вена. Къахьегама ветерана Іоаяь опыт дуккхаза накъаяьннай болхлошта а кулгалхошта а. Іалаьмате дукха ба заводе цо Іомабаь специалисташ. ХIанз а къоначарна ший говзал дIалуш къахьег цо.

Деза лоархI коллективе Іумара Мухьмада дош. Дика тешал ду цунна наха. Из вувцаш № 14 йолча литейни цеха начальника заместитела Алиева Эхтибара Масмали-оглы иштта аьлар: «Барахоев Мухьмад санна говзал лакха йола специалисташ дукха бац тха заводе. Ший болх бехкхкхаме баь ца Іеш, творчески, уйла еш бу цо. Сона мел вовзача хана ший деша да волаш деналцеи хьинарцеи къахьегаш чакхваьннав из. ХIанз а, ше пенсе воллаше, 200 процента дукхагIа план ца еш Іийна вац из цкъаь цкъа. Материалаш кхояра а боккха теркам тIабохийташ ва из. Саха тедаш цхьа турбаш я Салха эшаш. Хьалха цхьан турбах цхьа дакъа мара даккхацар оаха. Отходаш дукха йоалар. Іумара Мухьмада рацпредложени йир цхьан турбах кхо дакъа даккха, аьнна. Цунах заводо хIара шера цхьа вагон турбаш кхою.

Ший вахар ираз долаш лоархI Барахоев Мухьмада. Наха эшшача хиннав из массе хана.

Дукха дезал ба Барахоева. Иий йоI маьре яхийтай цо. Ши йоIи воIи цунца ба. Шоай даь вахаро мишта баха беза масал лу царна. Из санна къахьегама тIера а нахаца Іимерза а ба уж.

ЯлхлагIча классе школе деша вагIа Іумара Мухьмада цаI мара воаца воI. «Вокха хилча мала хургва хьо?» аьнна хаьттача «папа морг хургва со», — оал кIаьнко.

Дуккхача хана Барахоев Іумара Мухьмада мастер хиннав Теймиров Рамиз Новруз-оглы. «Іайха а кулгалдеш хинна болхло мишта хет хьона», аьнна из шийга хаьттача, лоацца аьлар Теймирова: —Барахоев яхий Іа? Из визза къонах ва!»

Цу дешай маIан дай ца де, кхы хIама хаттанзар из.

М. ЧАХКИЕВ.

«УЛИЦА ТIАРЧА САГА» ХЕТАР

Кабула улицаш тIа нахагара массехк интервью нйцар аз, массанета цхьа хаттар а деш:

— Мишта гIулакх доагIа шун советски салташца? Уж укхаза бахкарах Афганистана хьахиннар фуд? — аьнна.

Ер да цар денна жоп.

— Советски эскаро лора а веш дукхаза Хайратонера, Афганистана къулбаседера Кабуле товараш кхихьад аз, цхьаккха зе-зулам ца доалаш, — йоах Фархада. Кабулерча микрорайонашкара вола торговец ва из. — Советски салташта юкъе кIезига бац са доттагIий.

— Советски салташеи эпсарашеи новкъостал ца деш тIема духьала отталургдацар тха герзашцара низаш — жоп делар кабульски муниципалитета хьалхашка царандоя (милице) постовой волча Насруллас аз даьча хаттара. Ше аьннар бакъде бIубенна волча саго санна дувц цо. — Доазол дехьарча тIема советникаша хьехаш Пакистане лаьрххIача лагерашка Іомаеннача оппозице подразделенешта иштта ка йоалаш духьала лоатталургдацар тха эскар. Прогрессивни карагIдаьнпараш лорадара еррига хало хIанз тIаоттача хана кхетабу Іа советски новкъостала лоархIм... Мишта гIулакх доагIа са советски эскаре гIулакх деш болча нахаца? Уж доттагIчоа новкъостал де массаза а кийча бола кагий нах ба. Сона а гуш эрсий салте велар Чарикара юхерча кишлаке афгански йийг моастагIчо беча тIемах лораеш.

«Шахе до шамшира» яхача кабульски маьждига молла Аманудлин шеко а йоацаш раьза ва са хаттара жоп дала.

— Дукха ха хьалха денз эрсашца доттагIала гIулакхаш долаш да тхо, — йоах цо. — Афганцашта машар меттаоттабе новкъостал деш цар дер АллахIа ловш дола гIулакх да.

Бакъда, кхыча тайпара уйлаш а я. Города юккъерча базар тIа кхийтар сох Кабулера Гафур яха саг. Афгански столице бахача нахах цхьабаршта хетар хезар сона цигача.

— Советски Союзо тха мехка эскар дайта дагIацар, — йоах Гафура. — Ши-шеГIа вIаштIехьдала мегар деррига а. Афганца довза ма дезий юххера а афганцо ялхар. Массехк шера Пакистане ваьхав со. Байдда баха дуккхабараш шоай мехка цIабахка лоархIабац. Афганистане советски эскар да яхаш. Са цхьаккха хIама дац советски салташта духьала. Цхьабакъда, Іайха уйла ел Іа, доазол дехьара эскар СССР-е хилча мишта хургдар? Мишта хетаргдар хьона?

Лицея преподаватель вола Гулям Наби вIалла раьза вац Гафура яхачоа.

— Са даьдас дувцар, ха-Аманулл-хана прогрессивни лача хана Советски Россе, правительство лораяра новкъостал дир, яхаш, — аьлар цо. — ХIаьта кховзткъа шу хьалхагIарча хана, Советски паччахьалкхено Афганистана самолеташ, тIема кхоачам, ахча делар. Тахан советско-афгански цхьана къахьегара объекташа йиш хулийт мехка газ яккха, йоккхийча панелех цIенош хьалде, электроэнерги яккха. Тха бераша СССР-е салоI... Афганистанера хьал тоадара йолча женевски соглашенешта раьза ва со, бакъда, договор дика да, нагахьа санна цу тIа кулгаш яздаьча оагIонаша цу тIа оттадаьр кхоачашдой. ХIанз Малхбузен, эггара хьалха США, «машар бергбоацача» оппозицен провокационни новкъостал лоаттадеча хана,

Къаман барт бара политика дIакхайкаяьчул тIехьагIа хIама ца эцашаш ши шуи, женевски соглашенешта кулгаш яздаь ах шуи даьннад. Афганистане хьал тоадара перспективаш хьахиннай. Кабула улицашка деча хьамаьлаша тешал ду дукхагIбола афганцаш тIом соцабара тIехьа хилара. Кхоачашхургдий-теш машар оттарах царна дагадоаллар?

А. МАНОШКИН,
АПН корр.

Кабул.